

**BOSHLANG‘ICH SINIF MATEMATIKA DARSLARIDA O‘QUVCHILARNING
MANTIQIY FIKRLASH QOBILIYATINI RIVOJLANTIRISHNING
PEDAGOGIK-METODIK ASOSLARI.**

O‘rinova Ro‘zigul Jumanazar qizi

Termiz iqtisodiyot va servis universiteti

Ta‘lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi (boshlang‘ich ta‘lim)

1-kurs magistranti

Ilmiy rahbari: p.f.f.d (PhD), dotsent Abdusamatov Alisher Sobirovich

Annotatsiya. Mazkur maqolada boshlang‘ich sinf matematika darslarida o‘quvchilarning mantiqiy fikrlash qobiliyatini rivojlantirishning pedagogik-metodik asoslari tahlil qilinadi. Mantiqiy fikrlash masalani tahlil qilish, sabab–oqibat bog‘lanishlarini aniqlash, dalillash, umumlashtirish va xulosa chiqarish ko‘nikmalarini o‘z ichiga oladi. Boshlang‘ich bosqichda ushbu qobiliyatni shakllantirish matematika mazmunini to‘g‘ri tashkil etish, muammoli vazifalar tizimi, modellashtirish, savollar texnologiyasi, interfaol metodlar va refleksiv baholash orqali amalga oshiriladi. Maqolada mantiqiy fikrlashni rivojlantirishning nazariy asoslari hamda ularni dars jarayoniga tatbiq etuvchi metodik mexanizmlar asoslanadi. Shuningdek, samaradorlik mezonlari va baholash indikatorlari tavsiya etiladi.

Kalit so‘zlar: mantiqiy fikrlash, matematika ta‘limi, boshlang‘ich sinf, muammoli masalalar, modellashtirish, didaktik tamoyillar, refleksiya, baholash mezonlari.

Kirish. Boshlang‘ich sinf matematika ta‘limi o‘quvchining intellektual rivojlanishida hal qiluvchi bosqich hisoblanadi. Aynan shu davrda o‘quvchining mantiqiy fikrlashi, tahlil qilish va umumlashtirish ko‘nikmalari shakllana boshlaydi. Mantiqiy fikrlash — bu faktlar va ma‘lumotlar o‘rtasidagi bog‘lanishlarni aniqlash, muammoni bosqichma-bosqich hal qilish, sababni asoslash va xulosa chiqarish qobiliyatidir. Matematika esa mazkur jarayonni eng samarali tarzda tashkil etuvchi fanlardan biridir, chunki u qat‘iy mantiqiy tuzilishga ega.

Boshlang‘ich sinflarda mantiqiy fikrlashni rivojlantirish faqat hisoblash malakalarini shakllantirish bilan cheklanmasligi kerak. O‘quvchi har bir amalni “nima uchun?”, “qanday?”, “yana qanday yo‘l bor?” savollari orqali anglab yetishi lozim. Shuning uchun matematika darslarini pedagogik-metodik jihatdan shunday tashkil etish zarurki, unda har bir topshiriq o‘quvchini mustaqil fikrlashga undasin.

Adabiyotlar tahlili. Mantiqiy fikrlashni rivojlantirish nazariyasi faoliyatga yo'naltirilgan ta'lim va konstruktiv yondashuv bilan bevosita bog'liq. Ushbu yondashuvlarga ko'ra, o'quvchi bilimni tayyor ko'rinishda qabul qilmaydi, balki faol aqliy harakat orqali egallaydi. Matematik masalalar jarayonida o'quvchi shartni tahlil qiladi, model tuzadi, strategiya tanlaydi va natijani tekshiradi. Bu jarayon mantiqiy tafakkurning bosqichma-bosqich rivojlanishiga xizmat qiladi.

Muammoli ta'lim konsepsiyasi ham mantiqiy fikrlashni rivojlantirishda muhim o'rin tutadi. Standart algoritm bilan yechilmaydigan masalalar o'quvchini izlanishga majbur qiladi. Teskari masalalar, ortiqcha yoki yetishmayotgan ma'lumotli topshiriqlar, bir nechta yechimli vazifalar mantiqiy fikrlashni chuqurlashtiradi. Shuningdek, modellashtirish (chizma, jadval, sxema) abstrakt tushunchalarni konkretlashtirib, tahlil qilish jarayonini yengillashtiradi.

Metodologiya

Tadqiqot metodik modellashtirish asosida olib boriladi. Boshlang'ich sinf matematika darslarida mantiqiy fikrlashni rivojlantirish uchun quyidagi pedagogik-metodik mexanizmlar tavsiya etiladi:

1. Savollar tizimi: Har bir masala bo'yicha yo'naltiruvchi savollar berish (Nima ma'lum? Nima topish kerak? Qanday bog'lanish bor? Qanday tekshiramiz?).
2. Modellashtirish: Masalani chizma, jadval, son yo'li yoki sxema orqali ifodalash.
3. Muammoli vazifalar: Teskari masalalar, "xato yechimni top" topshiriqlari, ortiqcha ma'lumotli vazifalar.
4. Hamkorlik: Juftlik va kichik guruhda muhokama, fikr almashish.
5. Refleksiya: Dars yakunida o'z fikrlash jarayonini tahlil qilish.

Samaradorlikni aniqlash uchun quyidagi mezonlar taklif etiladi:

- mantiqiy izchillik (yechim bosqichlarini to'g'ri ketma-ketlikda ifodalash);
- dalillash (javobni asoslash);
- strategiya tanlash (turli usullarni qo'llay olish);
- xatoni aniqlash va tuzatish.

Natijalar

Taklif etilgan metodik mexanizmlar asosida tashkil etilgan darslarda o'quvchilarning mantiqiy fikrlash ko'rsatkichlari oshadi. O'quvchilar masalani tahlil qilishda mustaqillik ko'rsatadi, javobni izohlab bera oladi va alternativ usullarni taklif qiladi. Modellashtirish

orqali shartni anglash yengillashadi, muammoli vazifalar esa strategik fikrlashni faollashtiradi. Refleksiya jarayoni o'quvchilarda o'z-o'zini nazorat qilish ko'nikmasini rivojlantiradi.

Muhokama

Pedagogik-metodik asoslar matematika darsini faqat hisoblash mashqlari emas, balki fikrlashni rivojlantiruvchi muhitga aylantirishni talab qiladi. O'qituvchi yo'naltiruvchi, fasilitator rolini bajaradi: u tayyor yechimni bermaydi, balki savol va vazifalar orqali o'quvchini izlanishga undaydi. Ko'rgazmali vositalar va interfaol metodlar mantiqiy fikrlashni vizual va amaliy jihatdan mustahkamlaydi. Baholash jarayonida natija bilan birga fikrlash jarayoni ham inobatga olinishi muhim.

Xulosa

Boshlang'ich sinf matematika darslarida mantiqiy fikrlash qobiliyatini rivojlantirish pedagogik-metodik asoslar uyg'unligida samarali amalga oshiriladi. Muammoli ta'lim, modellashtirish, savollar texnologiyasi, hamkorlik va reflektiv baholash o'quvchilarda mantiqiy izchillik, dalillash va strategik fikrlashni shakllantiradi. Dars jarayonini mazkur tamoyillar asosida tashkil etish o'quvchining intellektual rivojlanishini ta'minlaydi va matematika faniga qiziqishini oshiradi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Ziyomhammadov B. **Pedagogika nazariyasi va tarixi.** – Toshkent: Fan, 2009.
2. Turg'unov S. **Ta'lim jarayonini loyihalash va boshqarish asoslari.** – Toshkent: O'qituvchi, 2014.
3. Niyozov O. **Boshlang'ich ta'lim metodikasi.** – Toshkent: Yangi asr avlodi, 2017.
4. Xoliqov A. **Didaktika va ta'lim nazariyasi.** – Toshkent: Fan va texnologiya, 2015.
5. Karimova V. **Ta'limda kompetensiyaviy yondashuv asoslari.** – Toshkent: Ma'naviyat, 2019.